

Report Kabahin sa Pagtuki nga Gibuhat sa Opisina sa CAO
Mahitungod sa mga Mulo/Reklamo nga Gipasaka sa Komunidad
ug Mga Grupong Sibil nga Nagaoperar sa Komunidad
Kabahin sa Proyekto sa IFC sa Mindoro Resources (#26987)

Mayo 2012

*Buhatan sa Compliance Advisor / Ombudsman
International Finance Corporation
Multilateral Investment Guarantee Agency
www.cao-ombudsman.org*

Giya sa Sulod sa Maong Report

Titulo sa Seksyon sa Report	Numero sa Palid
Lista sa mga Gipamubong mga Grupo sa Terminolohiya	3
Introduksyon	4
1. Ang Reklamo	6
2. Ang Proyekto	7
3. Mga Kontekstwal nga Impormasyon	11
4. Ang Pagtuki sa CAO	12
4.1 Pamaaging Ginasubay sa CAO	12
4.2 Ang mga Natuki, Na-asesar ug Nakita	13
4.2.1 Gikapsulang mga Mulo og Perspektibo	13
5. Konklusyon ug Sunod nga mga Proseso	18

Lista sa mga Gipamubong mga Grupo sa Terminolohiya

Gipamubong mga Grupo sa Terminolohiya	Kahulugan sa Gipamubong mga Grupo sa Terminolohiya
ATM	Alyansa Tigil Mina
CAO	Compliance Advisor Ombudsman
CADT	Certificate of Ancestral Domain Title Sertipikasyon nga Nagpamatuod nga ang usa Kalugar Nahisulod sa Yutang Balaan sa mga Lumad
DENR	Department of Environment and Natural Resources Buhatan sa Gobyerno nga Nagdumala sa mga Butang may kalambigitan sa Kinaiyahan u gang mga Bunga Niini
EP	Exploration Permit Permiso Alang sa Pagpahigayon sa Eksplorasyon
EPA	Exploration Permit Application Pag-aplay sa Pagkuha sa Permiso sa Eksplorasyon
ESRS	Environmental and Social Review Summary Gikapsulang Pagtuki sa Pangkinaiyahan ug Sosyal nga mga Aspeto
FPIC	Free Prior and Informed Consent Gawasnon ug Napasabot nga Paghatag sa Pagtugot usa pa ang Pagsugod sa unsa mang Aktibidades nga Pagabuhaton sa Komunidad
IFC	International Finance Corporation
IP	Indigenous Peoples
MIGA	Multilateral Investment Guarantee Agency
MOA	Memorandum of Agreement Kasulatan sa Panagsabot
MRL	Mindoro Resources Limited
NCIP	National Commission on Indigenous Peoples
SPI	Summary of Proposed Investment Giukapsulang Gihanyag nga Plano sa Pamuhunan

Introduksyon

Ang opisina sa Compliance Advisor Ombudsman (CAO) usa ka independenteng buhatan nga adunay establisar nga mekanismong dangpanan kabahin sa mga operasyon sa mga proyekto nga ginasuportahan sa International Finance Corporation (IFC) ug ang Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA) sa World Bank Group. Ang CAO nagareporta direkta sa Presidente sa World Bank ug aduna kini'y gipasikad nga mandato nga mao ang pag-asista sa pagtuki sa mga reklamo sa mga tao nga naapektohan sa mga proyekto nga ginasuportahan sa IFC/MIGA sa pamaaging patas, walay gidapigan ug dili makadaot sa bisan kinsang partido para mapatigbabaw o mapalungtad ang tinuod nga sosyal ug pangkinaiyahang epekto o gidangatan sa maong mga proyekto.

Ang pagtuki sa mga reklamo mao ang pinaka-ulhang ginabuhat sa CAO. Ang maong pagtuki ginahimo sa buhatan sa CAO alang ining mga sumusunod:

1. Mapaklaro ang mga isyu ug mulo nga gipasaka sa mga nagreklamo
2. Magkolekta og mga impormasyon ug perspektibo gikan sa ubang sekta/grupo/organisasyon sa komunidad kabahin sa maong sitwasyon
3. Tabangan ang maong mga grupo sa komunidad nga mapasabot sa sitwasyon ug pagabansay-bansayon kung possible ba mahatagan ug soulusyon ang problema pinaagi sa panagsabot o paghusay sa maong mga gasumpaki nga grupo, o kung ang kaso kinhanaglan na nga ipasaka sa sunod nga alternatibong proseso nga ginabuhat sa CAO nga mao ang ginatawag na "Compliance Review" diin imbestigahan kun nasunod ba ang mga gipahamtang nga mga panulundon

Kini nga report naghigot sa gikapsulang pagtuki nga gibuhat sa opisina sa CAO niadtong Disyembre 5-9, 2011 ug ang ikaduhang pagbisita niadtong Pebrero 23, 2012. Ang maong report gipasugdan ug introduksyon sa mga ginahimo sa buhatan sa CAO, naghatag ug kinatibuk-ang panlantaw alang sa reklamo sa komunidad ug gilakipan usab ug deskripsyon sa maong proyekto sa IFC ug uban pang mga impormasyon nga adunay kabahin o kalambigitan sa kaso nga ginahisgutan. Ang unod niining report mao ang gidangatan sa kinatibuk-ang pagtuki sa sitwasyon, ang mga perspektibo/panlantaw sa uban pang mga grupo nga adunay kalambigitan sa proyekto ug gilakipan usab ug eksplanasyon sa mga sunod nga lakang nga ginusunod sa CAO sa maong mga kaso. Kini nga dokumento usa ka preliminaryo nga rekord sa mga panlantaw nga nadunogog ug napaabot sa CAO team. Kini nga report wala nahagatag ug pinal nga konklusyon kabahin sa mga reklamo/mulo ug mga isyu nga gipasaka.

Base sa operasyon nga ginusunod sa buhatan sa CAO¹ ang mga proseso nga giisa-isa sa ubos mao ang normal nga ginusunod kung adunay nadawat nga reklamo:

Unang Lakang : Acknowledgment – mao kini ang pagpahibalo sa mga nagreklamo nga ang reklamo nadawat sa buhatan sa CAO.

---

¹ Para sa dugang mga detalye bahin sa ginabuhat sa opisina sa CAO pwedeng mabasahan ang mga balaod ug proseso nga ginusunod sa CAO sa ilang operasyon pinaagi sa pagbisita sa ilang websayt <http://www.cao-ombudsman.org/about/whoweare/index.html>

- Ikaduhang Lakang : Eligibility – mao kini ang pagdetermina kung ang gipasaka nga reklamo nahisubay o nakasunod sa mga establisar nga mandato sa CAO. Kini nga proseso pagahimuon sa sulod sa kinse diyas.
- Ikatulong Lakang : Ombudsman Assessment – mao kini ang pagtuki sa mga isyu ug pagtahag ug suporta sa mga grupo nga adunay kalambigitan sa kaso sa pagasabot ug pagdetermina kung possible ba ang panagsabot/paghusay sa maong mga grupo pinaagi sa proseso nga ginasunod sa CAO Ombudman, o kun ang kaso kinahanglan na bang ibalhin sa CAO Compliance para sa pagtuki sa mga pangkinaiyahan ug sosyal nga gidangatan sa mga proyektong gisuportahan sa IFC/MIGA. Ang maong proseso mamahimong mulungtad sa sulod sa 120 ka adlaw.
- Ikaupat nga Lakang : Facilitating Statement – Kun ang CAO Ombudsman nga proseso magpadayon, kini nga kabahin sa maong proseso magsugod sa usa ka “dispute resolution.” (Kini usa ka proseso nga kasagaran mapasikad pinaagi sa usa ka Kasulatan sa Panagsabot. Kini buhaton para magkahisgutay ang lain-laing partido sa maong kaso ug mulungtad sila sa panagsabot. Para mapadagan ang maong proseso ang mga lain-laing grupo kinahanglan muuyon sa usa ka kasabotan diin nakasulod ang ilang mga angay nga sundon nga proseso sa panaghisgot) pinaagi sa facilitation/mediation, joint fact-finding ug uban pang nga proseso nga masabutan sa maong mga partido nga magpalungtad sa panagsabot.

Ang pinakaulohang tumong sa maong mga proseso mao ang mahatagan ug solusyon ang mga isyu nga gipasaka pinaagi sa reklamong gipaabot sa buhatan sa CAO ug ang uban pang mga isyu nga milungtad sa dihang gipadagan ang maong pagtuki nga gibuhat sa CAO ug mga kabahin sa prosesong gisunod sa pagsulbad sa maong reklamo o problema sa pamaaging madawat sa mga partidong may kalambigitan sa kaso.²

O

Compliance Appraisal/Audit: Kini pagasundon kung ang mga nagreklamo mudesisyon nga usa na ka masusihon ug mas lalom nga pagtuki ang pagahimoun. Ang CAO Compliance Review magsugod ug usa ka pagtuki kung ang IFC/MIGA nagsubay ba sa sosyal ug pangkinaiyahan nga proseso o panulundon para mabatunan kun ang pagpahigayon sa maong masusihong pagtuki aduna bay kabug-aton.

---

² Kung ang mga grupo nga may kalambigitan sa maong proyekto dili makaresolba sa ilang mga mulo, problema ug reklamo pinaagi sa panaghisgot o panagasabot sa sulod sa panahon nga ilang nasabutan, ang CAO Ombudsman muuna usa sa pagtabang sa maong mga grupo nga maresolba ug mahatagan ug kalamdagan ang wala gikasabutan o mga problema. Apan kun kini dili na possible ang buhatan sa CAO magpahibalo sa maong mga grupo nga may kalambigitan sa proyekto apil ang mga trabahante sa IFC/MIGA, ang Presidente ug and Board sa World Bank Group ug ang publiko nga ang CAO nagsara na sa maong kaso o reklamo ug gibalhin na sa CAO compliance para mapasugdan ang mas lalom nga proseso sa pag-imbetiga.

Ikalimang Lakang : Monitoring and Follow-up: Mao kini ang pagmonitor sa gipadagang proseso. Dinhi pwede magpahigayon ug mga pagbisita sa mga may kalambigitan sa kaso

Ikaunom nga Lakang: Conclusion/Case Closure: Kini nga kabahin ipahamtang ang Konklusyon o Pagsara sa Kaso

Human ang pagtuki sa reklamo nga gipasaka niadtong Setyembre 2011 gikan sa mga miyembro sa lumadnong komunidad sa Dinarawn ug Bunga ug sa Alyansa Tigil Mina (ATM), ang CAO niadtong Setyembre 27, 2012 midetermina nga ang maong reklamo nakapahisulod sa tulo ka kriteriya nga ginatan-aw sa CAO kabahin sa mga reklamo ug mao kining sumusunod:

1. Ang reklamo mahitungod sa usa ka proyekto nga adunay kalambigitan ang IFC/MIGA o aktibo nilang ginakonsiderar
2. Ang mga isyu nga nahisulod sa maong reklamo adunay kalambigitan sa mandato sa CAO nga mutan-aw sa mga sosyal ug pangkinayahang epekto sa mga gipamuhunan sa IFC/MIGA
3. Ang mga nagreklamo (o mga gihatagan sa mga nagreklamo ug awtoridad nga magtaho sa maong mga reklamo) mamahimong maapektohan kung ugani mahitabo ang mga sosyal o/ug pangkinaiyan nga epekto nga gipadangat sa maong reklamo.

Ug mahitungod niini subay sa establisar nga mga pamaagi sa pag-padagan sa CAO sa ilang operasyon, ang CAO Ombudsman nagsugod sa pagtuki sa maong dili panagsabot ug pagpangita sa mga oportunidad para maresolba ang maong reklamo.

1. Ang Reklamo

Bag-o pa nagsugod ang 2011, and CAO nakadawat ug pagpahibalo sa lain laing mga gigikanan nga nagtaho nga ang mga lumadnong kumunidad sa Pilipinas interesado nga magpasaka ug reklamo kabahin sa mga eksplorasyon sa mina nga ginsauportahan sa IFC. Ug sa pagtubag niini ang maong mga nagpahibalo gihatagan ug mga kopya sa proseso nga ginasubay sa CAO, ug sa mga unang bulan sa 2011, pinaagi sa nagkalain-laing pamaagi sa pagpataho, niabot sa buhatan sa CAO ang impormasyon nga ang mga lumadnong komunidad nagaplastar na sa ilang reklamo. Ug ang maong platar nga reklamo unang gipagawas sa medya niadtong Enero 2011, ug niadto lamang Setyembre 2011 nga ang buhatan sa CAO opisyal nga nakadawat sa maong kopya sa reklamo.

Ang maong reklamo gipahamtang sa mga lumadnong kumunidad sa Dinarawan ug Bunga ug sa Alyansa Tigil Mina nga gilangkuban sa mga lain-laing Non-Government Organizations (NGOs) ug ubang grupong sibil nga gapakabana sa sosyal ug pangkinayahang epekto sa pagmina nga ginabuhat sa Pilipinas³ nga aduna usab suporta gikan sa Bank Information

---

³ Ang mga sumusunod nga lokal nga Non-Government Organizations (NGOs) mao ang aktibong miyembro sa ATM ug misuporta usab sa pagpataho sa maong reklamo: Green Mindanao, The Philippine Association for Intellectual Development (PAFID), Philippine Development of Human Resources in Rural Areas – Mindanao (PhilDHRRRA Mindanao) ug AlterDev Services Foundation.

Center (BIC).⁴ Ang maong reklamo nagpasaka sa mga mulo kabahin sa sosyal ug pangkinaiyahang epekto sa eksplorasyon nga ginahimo sa MRL sa lugar nga diin adunay duha ka lumadnong kumunidad ug ang isyu kabahin sa Free Prior and Informed Consent (FPIC) nga ginaproseso hangtud sa pagkakaran.

Ang maong mga nagreklamo nagpasaka sa mga sumusunod nga sosyal ug pangkinaiyahang mulo kabahin sa operasyon sa MRL:

- Ang bayolasyon kabahin sa yutang balaan ug mga dapit nga may kulturahong balor nga gihuptang importante sa mga Mamanwas.
- Polusyon sa mga gigikanan sa tubig nga mamahimong adunay negatibong epekto sa Lake Mainit – usa ka imporantanteng lugar sa mga nagkalain-laing matang sa mga butang nga dunay kinabuhi apil na ang kalasanagan ug mga lumulpyo niini.
- Pagkawala sa ilang gigikanan sa panginabuhi nga resulta sa pangkinaiyahan ug operasyonal nga epekto sa eksplorasyon ug ang potensyal nga pagkawala sa maong gigikanan sa panginabuhi kun ang maong eksplorasyon mupadayon sa aktwal na gayod na pagmina.
- Ang pagsaka sa mga insidente sa panagbangi sa mga miyembro sa lumadnong komunidad nga nahimong rason sa hina- hinay nga pagkawala sa kalinaw ug seguridad sa maong lugar.
- Ang pagkuha sa maong Free Prior and Informed Consent (FPIC) nga usa ka rekwisitos nga ginapahimo base sa nasyonal nga pamalaod, diin ang pagmina nakuha sa dili gawasnong pamaagi ug kini wala nahisubay kay dapat ang maong FPIC makuha adisir pa ang unsa may pagahimoon nga eksplorasyon.
- Dili husto ang mga pagpagwas sa tinoud nga impormasyon kabahin sa mga aktibidades nga ginahimo sa lugar mahitungod sa maong proyekto.
- Adunay sayop sa pagklasipika sa maong proyekto sa paghatag niini ug pangkinaiyahang kategorya B diin ang proyekto dapat nahatagan ug pangkinaiyahang kategorya A.

2. Ang Proyekto

Ang Mindoro Resources Ltd. (MRL) usa ka dyunyor nga kompanya nga nagapahigayon ug eksplorasyon sa Pilipinas. Ang pinakasentro sa buhatan niini naa sa Melbourne, Australia. Kini nga kompanya nahilista sa Toronto Stock Exchange Venture (TSX-V) ug nahilista usab sa Australian Securities Exchange (ASX) ug aduna usab pangomersyo sa Frankfurt Stock Exchange. Ang MRL nga adunay gibuhian nga pamuhunan sa merkado nga mukabat sa ~~€~~ 31,000,000.00 ug ang mukabat sa ~~€~~ 252,000,000.00 nga mga kabahinan/shares sa kompanya gipanag-iyahan sa mga Canadian, Australian ug German nga mga imbestor. Diin,

---

⁴ Ang Bank Information Center (BIC) usa ka internasyunal nga NGO nga naorganisa para mapalawig ang pagprotektar sa mga katungod, pagpahamtang sa limpyo nga transaksyon ug mga pampublikong tulubagon ug pakiglambigit kabahin sa pamalakad og operasyon sa Worl Bank ug uban pang panrehiyon kalambuan nga mga bangko.

mukabat sa 52% ang isintitusyunal share nga gihawidan sa mga Canadian nga imbestor, 45% nga management hold sa Australian nga mga imbestor ug 43% usab niini ang gihuptan sa German nga mga imbestor.

Ang mga gahawid sa dagkong shares sa MRL sa kasamtangang panahon mao ang mga sumusunod:

- Ang IFC nga adunay 9% nga share
- Ang Asian Lion Fund nga usa ka Australian Resource Investment Fund nga adunay 8% share ug
- Ang National Nominees Limited Trust 1 & 2 nga adunay 16% nga kahamtanagang ginahuptan ug manehoan sa Acorn Capital, usa ka Australian nga nagaespesyalista sa pagmaneho sa mga pamuhunan diin kahamtanagan kining namuhunan sa microcap nga kopmapanya.

Ang MRL adunay tumong nga makaestablisar ug malampusong eksplorasyon ug makatukod ug kompanya sa mina nga adunay pokus sa nikel, copper ug bulawan. Ang primyadong asset sa MRL mao ang 75% interest sa Agata Nickel Laterite nga gituohang nakadeposit sa probinsya sa Agusan del Norte ug Surigao del Norte sa may Norteng parte sa Isla sa Mindanao. Ang Agata apil na ang parte sa may Surigao naklasipika sa NI-43-101 kabahin sa nasukod nga sulod nga minerals. Gituuhan nga aduna kini'y 42,760,000.00 tonelada sa basa nga minerals ug 1.01% niini ang uga nga nikel sa kada 430,000 tonelada sa nikel. Sa kinatibuk-an gituuhan nga aduna kiniy inferred resource nga 2,435,000.00 ug 0.99% niini ang nikel. Ang MRL aduna usab interes sa pagmina ug bulawan, copper ug kombinasyon sa bulawan ug copper sa mga gituuhang adunay deposito niini sa Distrito sa Surigao, Distrito sa Batangas sa Isla sa Luzon ug sa Isla sa Pan de Azucar.

Adunay gipagawas nga equity investment ang IFC sa MRL nga mukabat sa ~~€~~ 10,000,000.00. Kini nga kantidad gipagawas sa IFC ngadto sa MRL para gamiton sa mga aktibidades sa paglungag, paghimo sa feasibility ug uban pang mga pagstudyo kabahin sa proyekto ug uban aktibidades alang sa eksplorasyon para makakita ug mga lugar diin adunay posibleng deposito sa nikel, copper ug bulawan. Sa kasamtangang panahon sa pagbutang sa IFC sa maong investment, ang primyadong asset sa kompanya mao ang Agata nickel laterite deposit. Human mahatag sa IFC and maong equity investment, ang maong kompanya nakakuha ug dugang permiso alang sa Tapan tenement nga gilangkuban sa lugar sa Dinarawan ug Bunga. Ang plano nga aktibidades nga pagahimuon sa kompanya sa maong mga lugar mao ang paglungag nga adunay gituuhang badyet nga mukabat sa ₱ 500,000.00.

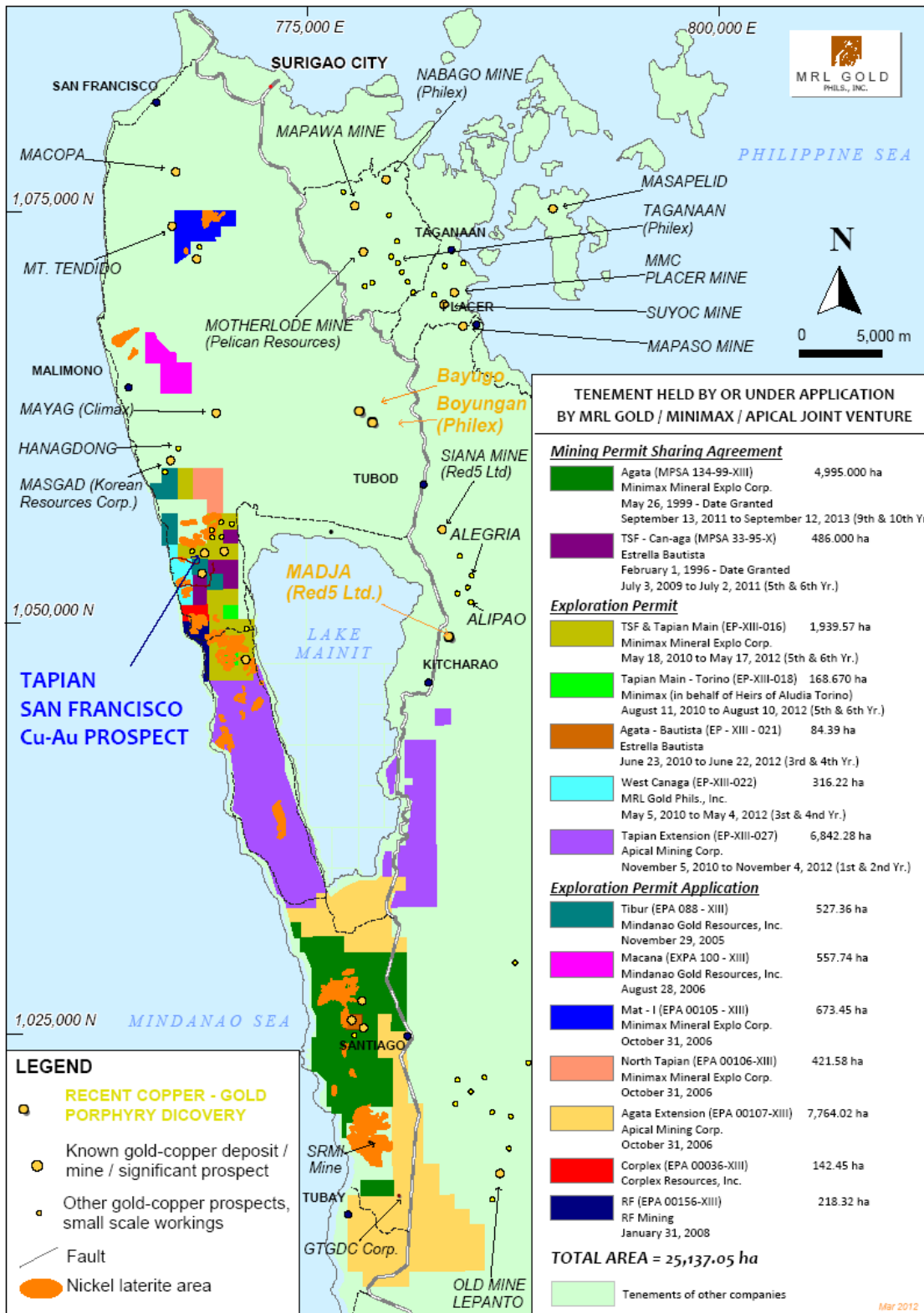
Base sa pangkinaiyahan ug sosyal nga mga prosesong pagtuki nga gisunod ug gipahamtang sa IFC, ang proyekto giklasipika sa pangkinaiyahang kategorya nga B. Niadtong 2008 and IFC nagpahigayon ug pangkinaiyahan ug sosyal nga pagtuki sa proyekto sa IFC diin ang ESRS ug ESAP gipagawas sa publiko niadtong Septiembre 2008. Ang maong proyekto wala na gisumite sa Board sa IFC kay ang mga aktibidades sa eksplorasyon naundang man tungod sa pangkalibutanong krisis sa panalapi/pinansyal. Sa unang unom ka bulan sa 2010, ang IFC nagpahigayon ug ikaduhang pagtuki ug gi-update ang mga publikong dokumento kabahin sa maong proyekto. Ang proyekto naaprubahan sa Board niadtong Hulyo 2010.

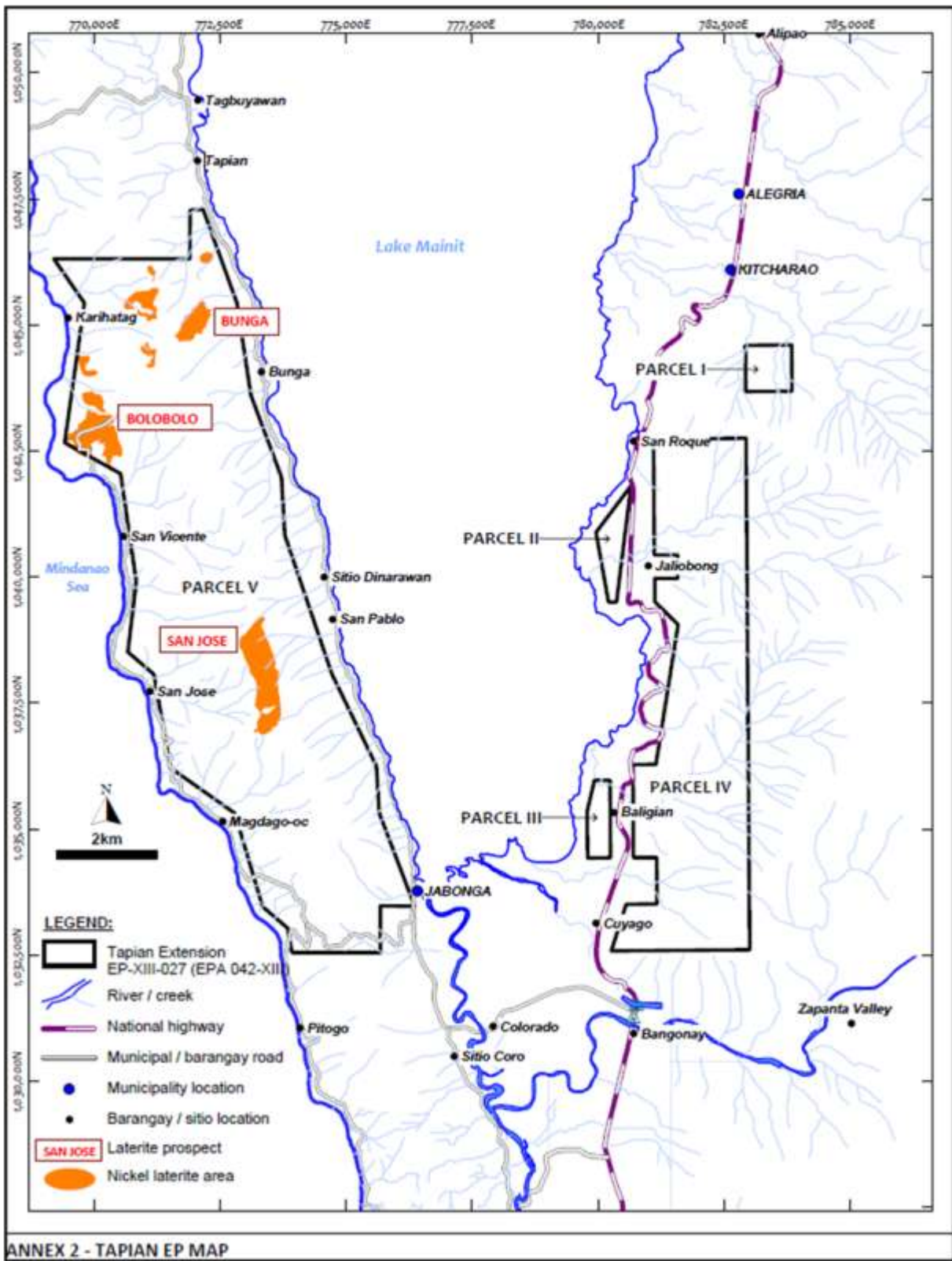
Ang larawan sa ubos magpakita sa lokasyon sa proyekto, mga nasakupan sa maong pagmina apil na ang mga adunay aplikasyon⁵

---

⁵ Ang maong mapa gikan sa buhatan sa MRL, pwede pod kini Makita niini nga websayt http://www.mindoro.com/l/maps/surigao/surigao_Map2.jpg

3. Mga Kontekstwal nga Impormasyon

Ang MRL gihatagan sa iyang unang tenement para sa pagmina niadtong Mayo 1999 para sa lugar sa Agata Mineral Production Sharing Agreement (MPSA), nga mao ang prinsipal nga lokasyon sa kompanya para sa pagkuha ug nikel diin kini nga lugar doul sa Santiago.

Niadtong Oktubre 2000 ang kompanya mi-apply para sa dugang nga Permis sa Ekspolrasyon nga milangkob sa norte nga dapit sa Agata MPSA ug kasadpan ug sur-kasadpan nga parte sa Lake Mainit diin kini gipanganlan ug Tapian Extension. Ang Permit para sa Eksplorasyon sa Tapian Extension gihatag sa Mines and Geosciences Bureau niadtong Nobyembre 2010 ug ana-a pa sa mga unang ang-ang sa ebalwasyon. Sa panahon sa pag-aplay sa maong permit ang maong lugar gitunga-tunga sa lima (5) ka kabahinan ug ang matag- usa miagi sa lokal nga proseso para makuha ang FPIC. Ang mga lumad sa Bunga ug Dinarawan nakapuyo sa parting norte sa Agata MPSA sa munisipalidad sa Jabonga, Agusan del Norte ug ang ilang mga mulo kabahin sa dapit nga gilangkuban sa Tapian Extension.

Ang FPIC sa Pilipinas

Ang National Commission on Indigenous People (NCIP) mao ang ahensya sa gobyerno nga nagdumala sa pag-implementar sa tanang proseso mahitungod sa pagkuha sa Free Prior Informed Consent (FPIC) sa mga lumad sa Pilipinas. Bisan unsa nga mga buhatan nga adunay tumong sa pagkuha ug pagpalambo sa unsa mang anaa sa kinaiyahan nga nahimutang sa yutang balaan sa mga lumad, kinahanglan makakuha ug “Precondition Certification” nga ginahatag lamang sa NCIP. Kini nga sertipikasyon nagapamatuod nga ang lugar nga pagahimouan sa maong pagpalambo wala nahisulod sa bisan asa nga mga gihinganlan na nga balaang lugar sa mga lumad o Indigenous People (IP). Ug kun ugani ang maong pagpalambo masulod sa mga yutang balaan sa lumad, kinahanglan usa makuha sa saktong pamaagi ang FPIC sa mga lumad nga lumulupyo niini.

Base sa NCIP Administrative Order No. 3, S. 2002, ang Free Prior and Informed Consent (FPIC), mao ang konsensus sa tanang miyembro sa mga IPs nga ginadetermina subay sa ilang mga kustombriya ug mga kinaiya. Ang FPIC dapat makuha sa saktong pamaagi nga gawas sa unsa mang manipulasyon, pamugos, panghadlok, o pagpang-ipit gikan sa mga taga gawas sa komunidad ug dapat usab kini makuha lamang human mapahibalo ang mga IP sa husto nga intensyon ug saktong impormasyon ug kadak-on mahitungod sa proyekto.⁶

---

⁶ Sumala sa NCIP Administrative Order No. 3, S. 2002 ang mga rekwisitos sa pagpahigayon sa FPIC mao ang sumusunod:

1. Adunay mga pahibalo nga ipost ang buhatan sa NCIP para sa pagabuhaton na preliminaryong pulong alang sa usa ka konsultasyon ug ang maong pahibalo ipadangat usab sa miyembro sa apektadong lumadnong komunidad ug ang ilang mga liderato isa-isa nga ginapahibalo pod bahin niini.
2. Adunay pulong nga paganuhaton ang NCIP aron mabalida ug lehitimong maila ang mga gituboy nga maga liderato sa kada grupo sa mga IP.
3. Usa ka preliminaryong pulong alang sa usa ka konsultasyon ang ipahigayon sa komunidad sa IP nga nahisulod sa lugar sa operasyon sa maong proyekto. Ang nagplatar niini nga pulong konsultasyon mao ang NCIP. Ang maong pulong konsultasyon giapilan sa mga liderato sa matag komunidad sa mga IP, representante sa nagbuhat sa proposal sa proyekto, taga NCIP, ug representante sa mga nilambigit na NGOs/CSOs nga naga-operar sa maong lugar. Ang mga nagbuhat sa maong proyekto gihatagan ug higayon nga ipresenta ug maklaro sa komunidad ang maong proyekto. Ug ang ubang mga representante sa kada grupo nga misalmot adtong pulong konsultasyon gihatagan usab ug hiyayon para mapagawas ang ilang panlantaw sa maong proyekto apil na ang ilang pagbabag niini ug ang rason sa maong pagbabag. Ang mga liderato sa maong komunidad sa IP ang magdesisyon kun magkinahanglan pa ba ug laing pulong.
4. Ang mga inilang katigulangan/liderato sa matag komunidad sa mga IP ang magpahigayon ug laing pulong sa ilang mga sakop para mahisgutan ang ilang panlantaw mahitungod sa maong proyekto. Ang maong pulong magsubay sa ilang kaugalinong kustumbre para makaabot sila ug hiniyang desisyon. Sa maong pulong pagahisgutan nila ang ilang mga nangakita na kaayohan ug dili kaayohan sa maong proyekto. Sa maong pulong walay laing gitugtan gawas lamang sa lehitimong sakop sa komunidad ug representante gikan sa NCIP. Ang maong representante gikan sa NCIP walay laing buhaton sa maong pulong kun dili ang isulat o itala lamang ang mga nahisgutan sa maong pulong.

4. Ang Pagtuki sa CAO

4.1 Pamaaging Ginasubay sa CAO

Ang tumong sa pagtuki o pag-asesar sa CAO mao ang paghatag ug klaripikasyon bahin sa mga isyu ug mulo nga gipasaka sa mga nagreklamo; makakolekta ug saktong mga panlantaw sa ubang grupo nga apektado o may kalambigitan sa maong proyekto; ug ang pagtabang sa maong mga grupo para masabtan ug makadesiyon kun sila ba mupili sa panagsabot/panaghusay para mahatagan ug solusyon ang maong nga reklamo pinaagi sa proseso nga ginapasubay sa CAO, o, kung ang kaso kinahanglan na nga ipasang-at sa CAO Compliance para marebyew. Ang CAO Ombudsman dili nagakolekta ug mga impormasyon para magpagawas o maghimo og pinal nga desisyon bahin sa kabug-aton sa maong reklamo.

Ang pagtuki sa CAO sa reklamo bahin sa MRL gilangkuban niining sumusunod:

- Rebyu sa mga dokumento sa proyekto
- Mga interbyu nga gipahigayon usa ug sa kahamtangang gihimo ang pagbisita sa Pilipinas
- Mga pulong sa mga mayoryang partido ug uban pang mga grupo nga adunay kalambigitan sa proyekto

Sa maong pagbisita sa CAO team sa Pilipinas niadtong Disyembre 2011, girebyu nila ang IFC, MRL ug mga dokumento sa NGOs, mga dokumento kabahin sa proyekto ug nagpahigayon usab ug interbyu ug pulong niining mga sumusunod:

- Miyembro sa mga IPs sa Dinarawan ug Bunga, mga datu nga girepresenta sa gipasakang reklamo;
- Mga representante sa lokal, nasyonal ug internasyonal nga mga NGO nga nagasuporta sa maong reklamo nga gilangkuban sa BIC, Green Mindanao, PAFID, PhilDHRRRA and AlterDev;
- Mga representante sa nagdumala sa MRL ug ang mga lokal nga trabahante niini sa Mindanao
- Mga representante sa lokal nga panggobyerno apil na ang Gobernador sa probinsya, ang Mayor sa Jabonga ug duha ka Kapitan sa Barangay
- Usa ka representante gikan sa Department of Environment and Natural Resources (DENR) ug
- Ang representante sa buhatan sa NCIP sa rehiyon.

-
5. Ang NCIP magpahigayon na usab ug laing pulong nga pagasalmutan sa kada representante sa matag pamilya. Diri niini nga pulong ipahibalo ang desisyon sa mga miyembro sa komunidad sa IP mahitungod sa pagtugot o dili pagtugot sa maong proyekto. Ang maong desisyon pagahimoun pina-agi sa botasyon. Ang botasyon gihimo diin gipaisa ang matag isa ka kamot sa kada miapil sa pulong nga mitugot sa maong proyekto. Gipaisa usab ang kamot sa kadtong wala mitugot. Ang mga inilang katigulangan/liderato sa matag komunidad sa IP hatagan ug higayon nga maeksplika ang maong ilang boto. Ug ang ilang boto mao ang pagtugot ila usab ihayag ang ilang mga kondisyones. Idokumenta usab ang mamahimong desisyonan nga uyunan sa kadaghanan ang maong proyekto. Ang mga kondisyones nga gipasaka mamahimong parte sa Kasulatan sa Panagsabot (Memorandum of Agreement) nga pirmahan tali sa mga lehitimong representante sa mga IP ug sa kompanya ug ang representante usab sa taga NCIP nga mamahimong ikatulong parte nianang Kasulatan sa Panagsabot.
  6. Ang maong kuminidad sa IP magpagawas sa maong FPIC pinaagi sa ilang mga lehitimong representante human nila mapirmahan ang maong Kasulatan sa Panagsabot. Ug kun ugan adunay kaso sa pagbalibad sa pagtugot sa maong proyekto, ang maong mga IP magpagawas niini ug isulat kini sa dokumento sa dili pagtugot ug didto usab dapat masulat kun ang maong IP abli pa sa mga alternatibong plano mahitungod sa maong proyekto. Ug kun aduna may alternatibong plano kini ipasubay na usab sa bag-ong proseso alang sa pagpagawas sa maong FPIC. Apan kun ang usa ka proposal o plano niagi na sa maong proseso sa pagkuha sa FPIC, dili na kini mamahimong ipaagi pa ug usab sa maong proseso.

Ug sa dugang pa ang CAO team nagpahimutang ug ikaduhang pagbisita niadtong Pebrero 2012 sa mas daghan nga miyembro sa komunidad sa IP sa Bunga ug Dinarawan nga usab mihangyo ug pulong sa mga taga CAO. Kini nga maong mga grupo sa IPs sa Bunga ug Dinarawan dili mao ang mga nagreklamo sa proyekto, nunka sila ang mga nagasuporta sa maong proyekto.

4.2 Ang mga Natuki, Na-asesar ug Nakita

4.2.1 Gikapsulang mga Mulo og Perspektibo

Mga mulo sa komunidad ug mga orginisasyon nga nagasuporta sa reklamo

Sa kinatibuk-an, ang mga miyembro sa IPs nga mipasaka sa maong reklamo ug ang mga organisasyon nga nagasuporta niini adunay pareho nga mga mulo bahin sa aktibidades nga ginabuhar sa MRL sa Bunga ug Dinarawan:

1. Ang Konsultasyon sa Komunidad – Ang mga nagreklamo nagatuo nga walay gipahigayon nga ensakto sa panahon ug substantibong konsultasyon sa mga miyembro sa komunidad sa Bunga ug Dinarawan. Ilang gituohan nga ang konsultasyon nga napahigayon nahimo sa dili saktong panahon diin kini gihimo human aduna nay mga operasyong ginahimo sa komunidad. Diin, ang saktong unta nga ang konsultasyon pagabuhaton usa pa sugdan ang unsa mang mga operasyon o aktibidades sa komunidad. Ila pud gipaabot nga ang mga perspektibo/panlantaw ug mulo nga gipasaka sa maong mga komunidad wala hatagi sa saktong bili ug atensyon sa gipahigayon nga konsultasyon. Kay alang kanila klaro gayod nilang napaabot ang ilang pagsupak sa eksplorasyon nga pagabuhaton sa ilang dapit. Ila pud gisulti nga adunay gipahigayon nga mga aktibidades sa eksplorasyon bisan wala pa silay pagtugot bahin niini. Ila pud gipaabot nga sa mga konsultasyon nga gipahigayon wala na maayo pagpasabot kanila ang mga negatibong dangatan sa pagpatuman sa maong proyekto.
2. Ang Proseso sa Pagkuha sa FPIC - Sa mga nagreklamo, adunay makita ug mabati nga hiniusang pagbati nga sila wala nahatagan ug bili ug wala narespeto sa pagpahigayon sa FPIC nga proseso nga gibuhar sa NCIP. Ilang gibati nga klaro man ang ilang pagpaabot sa ilang pagsupak sa unsa mang operasyon sa pagmina apan kini nga desisyon pati na ang paghatag sa ila sa katungod nga magdesisyon wala gihatagan ug bili sa pagpahigayon sa FPIC. Tungod niini, ila nang ginalantaw nga walay pagrespeto ang unsa pa mang mga intensyon sa MRL para mapulong sila ug mas mahatagan sa saktong impormasyon. Ila pud ginapangutana nga sa pagpahigayon sa pagkuha sa FPIC niadtong 2008 wala may FPIC nga nakuha gikan sa komunidad sa Dinarawan, apan aduna gipahon ginahimo nga mga aktibidades para makuha ang maong FPIC sa komunidad, tungod ani nangutana sila kon ginabuhar ba kini sa kompanya para gub-on ang nagkahiusa unta nilang komunidad.

Ang maong mga nagreklamo nagtaho usab nga sa pagpahigayon sa maong pagkuha sa ilang FPIC ang kompanya nagbuhar niining mga sumusunod nga mga lakang nga sa ilang panlantaw problemado:

- Pagpang-ipit ug sobrang pagpang-impluwensya sa mga liderato sa komunidad;
- Pagpahigayon ug kasabotan tali sa mga dili lehitimong miyembro sa komunidad;

- mga pagsulay sa pag-establisar ug laing struktura sa mga liderato sa komunidad;
  - pagamit sa mga representante sa lokal nga panggobyerno para mapresyur ang komunidad;
  - pagpanghaylo sa mga liderato sa komunidad pinaagi sa pagpromiso nga hatagan sila ug benepisyo;
  - pagamit sa dili mga lehitimo ug orihinal nga mga pirma para mapagawas nga dunay pagtugot ang komunidad;
  - ang pagpahigayon sa balik-balik nga konsultasyon, sisyon para dugang impormasyon, ug pulong para lamang makuha ang FPIC nga nahimong mitsa para maguba ang kahiusahan sa komunidad nga maoy nakapabug-at sa ilang sitwasyon sa pagkakaran.
3. Ang pagkawala sa Panaghisa sa Komunidad – Ang mga nagreklamo nagatuo nga ang pag-abot sa MRL ug ang intensyon niini nga maghimo ug eksplorasyon alang sa pagmina sa ilang dapit namahimong rason para mawala ang kahiusahan sa ilang komunidad. Ilang gilantaw nga nakawala sa ilang kahiusahan ang mga interaksyon sa kompanya sa ilang mga liderato ug sa ila mismo nga mga miyembro sa komunidad. Mao ilang gituohan nga ang pagpahigayon sa unsa pa mang mga interaksyones sa MRL makapasamot lamang sa ilang pgkabulag-bulag ug kini mismo nahimong rason para malamentahan ang mga relasyon sa pamilya ug mga paryentes ug nahimo pod nga rason sa mga biyolente nga panghitabo sa ilang komunidad.
  4. Ang epekto sa Balaang Lugar ug mga Kustombre ug Kina-iya – Gikan sa perspektibo sa mga nagreklamo, sila nagatuo nga ang operasyon sa mina dili mahiuyon sa ilang istilo sa pagpamuyo subay sa ilang mga kustombre ug kina-iya tali sa pagrespeto sa ilang balaang lugar. Ila pod gitaho nga ang pagmina adunay dili maayong epekto sa ilang kayutaan, katubigan, kabatu-an ug kalasangan diin ilang gituohan nga mga representante sa ilang mga kagikan. Ang ilang primyadong tumong mao ang maprotektahan ang ilang balaang lugar ug ilang kultura dili lang tungod kay mao kini ang ilang kultura kun dili ang maong balaang lugar ang mismong gigikanan sa ilang panginabuhian
  5. Epekto sa Kiayahan - Ang mga nagreklamo nagpaabot sa ilang mulo nga ang mga aktibidades sa eksplorasyon ug mga sumusunod nga buhaton alang sa pagmina maghtag ug dili maayong epekto sa ilang kinaiyahan ug uban pang kasikbit nga lugar. Ila gayud gikahadlokang nga negatibong maapektuhan ang Lake Mainit diin dinha nagapangisda ang kadaghanan kanila. Usab, ila pod gikahadlokang nga negatibong maapektuhan ang ilang kahanginan, kalasangan ug tanang matang nga lumulupyo niini. Ila pud gidugang nga ang uban parte sa ilang balaang lugar gideklara sa gobyerno nga protektadong mga dapit, busa dili ensakto nga magmina niadtong maong lugar.
  6. Uban pang mga Pamaagi sa Paglambo – Ang maong mga nagreklamo nagpaabot sa ilang pagsupak sa panlantaw nga ang pagmina lamang ang makapalambo sa ilang komunidad. Nagatuo sila nga aduna pay laing alternatibong pamaagi para matugonan ang mga panginahanglanon sa ilang komunidad nga dili lamang makab-ot pinaagi sa pagmina. Nabati sa maong mga miyembro sa komunidad nga sila ginapresyur sa mga grupo nga may kalambigitan sa pagkuha sa FPIC para dawaton ang panlantaw nga ang pagmina ang mamahimong dalan alang sa kalamboan. Kini nga panlantraw ila

gayod gisupakan, hinunu-a ila hinoun gisugilon nga ang matag komunidad adunay nagkalain-lain nga plano sa pagpalambo ug aduna poy gilatag nga misyon para kini makab-ot. Ila pod gipaabot nga kontento na sila nga mag-ugmad diha sa ilang balaang lugar diin ilang amomahon ang ilang pamilya subay sa ila mismong kustumbre ug kina-ya.

7. Pag-determina ug pag-ila sa mga Grupo sa IP – Ang mga miyembro sa komunidad nagtaho nga adunay mga insidente diin wala sila giila nga mga lehitimong IP sa maong lugar sa mga lokal na awtoridad ug gipaabot pa sa kompanya ang impormasyon nga walay lumulupyo nga IP niadtong lugara. Nabati gayud nila sa kadto nga panghitabo nga sila wala hatagi ug bili ug respeto.

Usa pa sa gikasubo sa mga miyembro sa maong kumunidad nga ilang nabasahan sa pampublikong dokumento sa IFC nga mao ang June 2010 Summary of Public Information (SPI) ug ang Environmental and Social Review Summary (ESRS) nga naghigot nga walay miyembro sa IP ang pisikal ug ekonomikal nga naapektuhan o nahisalaag ug sa unsa mang matang nga direktang negatibong naapektuhan sa aktibidades sa eksplorasyon ug paggamit/pagkuha sa yuta. Ug nahisulat usab sa maong mga dokumento nga ang miyembro sa tribong Mamanwa og Manobo toud anaa sa maong mga lugar apan sila wala na nagpuyo subay sa ilang mga kustumbre ug tradisyunal na relihiyon.⁷ Nabati gayod sa maong mga namirma sa reklamo nga sila wala girespeto sa sa maong nasulat adto nga mga dokumento.

Mga Mulo sa Taga MRL

Sa maong pulong nga gipahigayon sa mga representante sa MRL, ilang gi-esplika ang pamaagi nga ilang gisubay bahin sa ilang eksplorasyon, pagkuha sa lisensya/permiso, konsultasyon nga ilang gipahigayon, mga kalisod nga ilang naagian mahitungod sa ekspansyon ug giunsa nila kini pagdala. Ang mga sumusunod mao ang mga mulo ug mga impormasyon nga ilang gipadangat niadtong pulunga:

1. Ang pagsabot sa mga representante sa komunidad mahitungod sa aktibidades sa eksplorasyon nga gipahigayon sa MRL – Gipaabot sa kompanya ang ilang kahadlok nga ang uban sa mga miyembro sa komunidad sa Bunga ug sa Dinarawan wala makasabot sa eksplorasyon nga ginahimo sa kompanya diin sa panlantaw sa kompanya aduna lang kini limitadong negatibong epekto sa komunidad, kinaiyahan ug kultura.

Ilang gitaho nga ang maong eksplorasyon kabahin lamang sa Tapan Extension EPA nga gihatag kanila niadtong 2010 ug diin ang Bunga ug Dinawaran nahisulod. Ang kompanya anaa pa sa primerong mga ang-ang sa pagpahigayon sa konsultasyon ug uban pang programang pang-impormasyon sulod sa 6,842 ektaryang kalupaan nga sakop sa Tapan Extension sa dihang gisugdan ang pagkuha sa FPIC. Ila pud gipaabot

---

⁷ Ang maong dokumento abli para makita sa publiko sa websayt sa IFC nga <http://www.ifc.org/ifcext/spiwebsite1.nsf/ProjectDisplay/ESRS26987>. Ang maong SPI ug ESRS gipagawas niadtong Hunyo 2010 kabahin sa pagpagawas ug pinansyal nga pamuhunan sa MRL kun kani maaprob sa Board sa World Bank. Ang maong proyekto naaprubahan niadtong Hulyo 2010. Ang maong mga pampublikong dokumento napagawas na niadtong Nobyembre 2010 adisir pa gihatagan ug pirmiso ang maong Tapan Extension diin ang mga maong IP nagpuyo. Apan ang maong mga IPs nagpagawas sa ilang mulo kay tungod kani lamang nga mga dokumento gikan sa IFC ang gisapubliko kabahin sa ilang kalambigitan sa maong proyekto ug sa mamahimong epekto niini sa komunidad.

nga limitado lamang ang ilang pakiglambigit sa maong duha ka komunidad agi ug pagsunod sa pamaagi sa pagkuha sa FPIC nga adunay mga butang nga dili mahimo sa kompanya samtang ginapahigayon ang pagkuha sa FPIC. Ug tungod niini wala kaayo nasabtan sa mga komunidad ang kinatibuk-an sa aktibidades sa eksplorasyon, ang mga programang ginapasikad sa kompanya para maremedyohan ang mga negatibong epekto sa sa kinaiyahan sa maong aktibidades ug benepisyo alang sa komunidad. Ug kun dili lang man jud ugani mamahimong babag sa pagkuha sa FPIC, ang kompanya nagpaabot nga abli sila nga ipahibalo ang kadtong mga butanga sa mga lehitimong representante sa komunidad ug sa mga NGOs nga nagatabanag sa maong duha ka komunidad. Gipaabot usab sa kompanya nga aduna silay polisiya nga ginasubay samtang nagaproseso sa pag-aplay ug pirmiso kabahin sa pagpahigayon sa halapad ug limpyo/klaro nga mga pagpadangat sa impormasyon kabahin sa klase ug mamahimong epekto sa ilang mga programa sa gisakopan sa tenement nga ilang gi-aplayan.

2. Ang kakomplikado ug ang Kawad-on sa Klaro nga Pagkuha sa FPIC – Sa panlantaw sa kompanya ang proseso nga ginasubay sa pagkuha sa FPIC usa ka komplikadong proseso ug usahay adunay mga pagbag-o nga diin dili tanan nga mga grupo nga may kalambigitan sa proyekto adunay klaro nga pagsabot sa lain laing mga proseso ug mga mga impormasyon sa kinsa ang maapil. Giklaro sa kompanya nga ang nagpahigayon sa FPIC mao ang NCIP ug dili ang kompanya ug kasagaran diri nagsumikad and dili maayo nga pagsabot sa maong kalahian. Sa proseso nga gisubay sa pagkuha sa FPIC ang kompanya nakiglambigit sa komunidad ug ilang mga ledirato subay usab sa unsay gimando sa NCIP. Sa panlantaw sa kompanya ilang nasubay ug nahimo ang tanan nga mga rekwisitos ug proseso kutob sa ilang makaya bisan pa gani pabag-o bag-o ang mga polisiya ug uban pang mga administratibong rekwistos apil na ang pag-utro-utro sa mamahimong Regional Director sa NCIP nga aduna usab lan-laing mga pamaagi sa pagpahigayon sa pagkuha sa FPIC.
3. Pagdawat ug Pagtugot sa Komunidad sa MRL – Sa panlantaw sa kompanya sila gidawat sa mayoryang sa mga komunidad mapa IPs man o dili sa mga probinsya sa Agusan del Norte ug Surigao del Norte. Ilang gitaho nga ilang nahimo ang pagkuha sa FPIC sa mga komunidad subay sa gisigon sa NCIP ug ilang nakuha ang FPIC sa tanang komunidad nga may IP liban sa Dinarawan para sa pagtugot sa mga aktibidades sa MRL. Ila pod gitaho ang maayo ug makalamibigitanong relasyon sa kadaghanan sa mga komunidad ug ang positibong mga pagpahigayon sa sosyal ug ekonomikong programa nga gipalambo sa kompanya tali ug alang sa komunidad. Gipaabot pod sa kompanya nga sa ilang nasabtan mayorya sa mga lumulupyo sa Dinawaran ug Bunga ang nagasuporta sa ilang presenysa sa ilang dapit ug ang mga pakiglambigit ug aktibidades nga mamahimong madala niini sa mga IPs sa maong duha ka komunidad. Gipaabot sa MRL nga ang mga nagreklamo mga minorya lamang sa lumulupyo sa duha ka komunidad, ug pareho lamang ingon ani nga sitwasyon ang maobserbahan sa mga lugar nga aduna silay aktibidades sulod sa duha ka probinsya. Gikonsiderar usab sa kompanya nga ang mga panlantaw sa maong nagasupak sa ilang aktibidades nagsumikad sa impluwensya sa mga NGO nga nagasupak sa pagmina diin gituuhang ginapunterya ang maong duha ka komunidad.
4. Mga Programang Sosyal ug Pangkinaiyahan – Gipaabot sa kompanya ang ilang hataas nga pagkomitar sa pagprotekta sa kinaiyahan ug pagdumala sa programa nga makabenepisyo sa mga komunidad nga apil sa ilang operasyon. Ilang gipaklaro nga aduna usab silay mga mga ginabuhat nga pamaagi kada mahuman sila sa ilang

eksplorasyon ug aduna pod silay mas halapad nga programang ginahatag sa mga komunidad. Gitaho pod sa kompanya nga ilang nasubay ug nasunod ang mga striktong balaod sa DENR pati na ang pagkuha sa lain-laing lisensya ug permiso nga gipangayo sa ila sa maong buhatan.

5. Gitaho usab sa kompanya nga ang reklamo ug ang pagproseso niini wala miila sa mga lakang ug buhat nga gihimo sa kompanya tali sa mga pangkinaiyahan ug sosyal nga isyu diin sila nahatagan sa mga ekselenteng pag-ila sa pipila ka okasyon kabahin sa ilang mga sosyal, pangkinaiyahan, panglawas ug seguridad nga programa ug isa niini ang Presidential Mineral Industry Environment Award of 2011.
6. Pag-ila sa mga IP – Gitaho sa mga representante sa MRL nga giila sa kompanya ang mga IPs sa Dinarawan ug Bunga kay mao pod kini ang impormasyon nga gipadangat kanila sa buhatan sa NCIP. Dili magahatag ug ilang posisyon ang MRL kabahin sa pag-ila sa Ancestral Domain Title kay klini gawas na sa ilang mandato of hurisdiksyon. Giila pod sa kompanya nga ang mga IPs dapat mahatagan sa ilang hustong kabahinan sa unsa mang mga dangatan ug maabot sa pagpalambo sa unsa mang matang nga anaa sa kinaiyhan sa ilang komunidad nga gipuy-an bisan ang maong lugar anaa o walay Certified Ancestral Domain Title (CADT). Gitaho usab sa kompanya nga ilang giila ug gihimong partner ang lehitimong miyembro sa IP sa mga lugar nga sakop sa ilang tenement bisan pa ugani ug walay pay CADT nga napahamtang. Ila mismong gipaabot ang kaso sa Sitio Oro IP Community ug ang ilang kasabutan sa paghatag sa 1% sa gross royalty bisan tuod and maong IP walay CADT.
7. Mga Nagkalain-laing pag-angkon sa Yuta – Gitaho sa MRL ang mga nagkalain-laing grupo nga muangkon nga sila ang mga lehitimong lulmulupyong sa maong mga lugar. Ang mga permiso sa eksplorasyon nga nakuha sa kompanya mao ang ilang gihuptan nga legal nga mga basehan sa ilang mga aktibidades kabahin sa eksplorasyon sa maong mga lugar ug base usab sa ilang nadawat plastado ug walay overlap sa mga IPs nga nanag-iya sa yutang balaan sa panahon nga nag-aplay pa sila sa maong permiso. Ug tuingod niini, sa pagsabot sa kompanya, ang mga nagsipang-abot na lamang nga mga aplikasyon para sa CADT ang maoy nakahimong libog ug misapaw sa Tapan Extension EP ug kini mao ang nagrepresentar sa nagkalain-laing muangkon sa usa ka lugar.
8. Ang mga ginabuhat sa NGO sa pagkuha sa FPIC – Ang kompanya nagpaabot sa iyang mulo mahitungod sa presensya sa mga NGOs sa pagpahigayon sa pagkuha sa FPIC. Nagtuo ang kompanya nga ang maong mga NGOs nakasupak sa regulasyon sa pagkuha sa maong FPIC sa mismong pagsulod niini sa lugar sa mga IP diin ang mga komunidad nangayo ug pribadong panahon para sa konsultasyon sa ilang mga kaugalinong miyembro; ang dili ensaktong pagamit sa mga pirma sa mga miyembro sa komunidad para ipasaka ang sumbok batok sa MRL; pagbuhat ug pagpagawas sa dili tinuod nga mga impormasyon bahin sa proyekto ang mga epekto niini; paghaylo sa mga liderato sa komunidad pinaagi sa pagbayad og paghantag ug mga benepisyo ug pagtaho sa sobra sa unsay tinuod nga mga impormasyon nga namahimong rason sa tension sa komunidad.
9. Ang Proseso sa CAO – gipadangat usab sa kompanya ang ilang mga mulo kabahin sa proseso nga ginasonod sa CAO hilabi na ang pagkonsiderar niini sa usa ka reklamo bisan wala pa niini makonsiderar ang kabug-aton sa mga butang nga may kalambigitan

sa maong reklamo. Mahitungod pod niini, gipaabot sa kompanya nga ang pag-asesar sa Ombudsman dili nagahimo ug pinal nga desiyon kabahin sa maong reklamo, ug sa uban nga mga kaso, ang kaso mudiritso sa CAO Compliance para masayran kung kinahanglan ba ang mas lalom nga pag-imbetiga kabahin sa IFC.

Ubang mga miyembro sa komunidad sa IP

Human gipahigayon sa CAO Team ang pagbisita sa Pilipinas niadtong Disyembre 2011, ang buhatan sa CAO nakadawat ug usa ka sulat gikan sa mga IP sa Dinarawan ug Bunga nga dili apil niadtong nagreklamo diin nagahangyo sila ug usa ka pulong sa mga taga CAO para ila usab mapa-abot ang ilang mga panlantaw sa CAO Team. Kalinya gihapon sa pagtuki nga ginapahigayon sa buhatan sa CAO mahitungod niining kaso, nakigpulong ang CAO sa mga mga nagpadala sa sulat adtong Pebrero 2012. Sa maong pulong giklaro sa ila ang mga mandato sa CAO ug gi-eksplikar kanila ang proseso sa pagreklamo ug gipaminaw usab ang mga panlantaw niining mga miyembro sa komunidad.

Niadto usab nga pulong, subay usab sa nadungog sa CAO sa ubang grupong may kalambigitan sa proyekto, gipaabot sa maong mga miyembro sa komunidad ang ilang pagsuport sa proyekto sa MRL. Wala nila gitan-aw ang proyekto nga makahatag ug dautang epekto sa kinaiyahan ug sa ilang balaang lugar ug nagtuo nga ang kompanya adunay saktong programa ug pamaagi para malikayan ang maong mga negatibong epekto sa maong proyekto. Ug gusto nilang maimplementar ang maong proyekto kay nakita nila kini nga makahatag ug dugang oportunidad para sa ilang ekonomikong paglambo ug pagtagamtam sa mga benepisyong sosyal nga dili nila matagamtaman kung wala ang MRL. Ila usab gisulti nga ilang nakita ang mga benepisyo nga nakuha sa ubang komunidad gikan sa MRL.

5. Konklusyon ug Sunod nga mga Proseso

Sa pagtuki nga gihimo sa CAO nasabtan niini gikan sa mga komunidad nga ngareklamo nga dili na sila gusto musulod pa sa unsa pa mang proseso sa pakigsabot tali sa MRL. Tungod ug alang usab sa kamatouran nga kinahanglan gawasnon ug boluntaryo ang pagpahigayon sa usa ka proseso sa panagsabot ug ang kawad-on sa interes ug gawasnong pag-uyon sa mga nagreklamo para isunod ang proseso sa panagsabot, ang CAO Ombudsman nagahatag sa iyang konklusyon nga ang maong reklamo ug sitwasyon o kaso dili mamahimong masulbad sa kasamtanagang panahon pinaagi sa malambigitong panagsabot.

Karong Mayo 2012, base sa mga proseso ug ginasunod nga balaod sa CAO sa pagpadagan sa iyang operasyon, gikonklusyonan sa maong buhatan nga ang CAO Compliance na ang sunod nga lakang nga pagahimoon. Sa maong proseso adunay lain na usab nga pagtuki nga pagabuhaton kun kinhanaglan ba nga tuki-on ang mga proseso nga gisunod sa IFC para mahatagan ug pasalig ang Presidente sa World Bank ug ang publiko nga ang operasyon sa IFC striktong nagasubay sa iyang establisar nga sosyal ug pangkinaiyahan nga pamalaod bahin niining proyektoha.